

OVIDIU PECICAN

Editor:

Hadrian Mateescu

Redactor:

Constantin Furtună

Corectori:

Cristiana Ciarec

Evelin Ceciu / Corectura.ro

Tehnoredactor:

Mihaela Mănoiu

© 2023 Editura CUANTIC / Mara Distribution Services SRL pentru prezenta ediție
Toate drepturile rezervate

www.edituracuantic.ro

+4 0730-52.52.52

e-mail: comenzi@edituracuantic.ro

facebook.com/edituracuantic

instagram.com/edituracuantic

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**PECICAN, OVIDIU**

Istoria României - Stat și Cultură : 1866-2018 : sinteză / Ovidiu

Pecican. - București : Cuantic, 2023

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-606-95577-5-4

94

Avertisment: Distribuirea, copierea sau piratarea conținutului acestei cărți sunt pedepsite de lege. Nicio parte nu poate fi reprodușă, copiată sau difuzată în orice mijloace (scris, video, foto etc.) fără acordul scris din partea editorului, exceptând citate scurte în limita a 100 de cuvinte sau recenzii. Toți cei care au scris sau au contribuit la această lucrare au respectat legea, au depus timp, pricepere și energie, astfel încât dumneavoastră să citiți, să împărtășiți cu ceilalți valorile și învățămintele din această carte, într-un mod asumat, legal și responsabil.

OVIDIU PECICAN

ISTORIA ROMÂNIEI

STAT ȘI CULTURĂ
1866 - 2018

Sintează

CUANTIS

București

2023

Ovidiu PECICAN este doctor în istorie (1998) și profesor la Facultatea de Studii Europene a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Autor al unor volume de eseuri, studii și monografii istorice: *Troia, Veneția, Roma* (ed. I: 1998; ed a II-a: vol. 1, 2007), *Lumea lui Simion Dascălul* (1998), *Arpadieni, Angevini, români* (2001), *Realități imaginate și ficțiuni adevărate în evul mediu românesc* (2002), *Trecutul istoric și omul evului mediu* (2002), *Hașdeenii. O odisee a receptării* (2003), *Originile istorice ale regionalismului românesc* (2003; versiune amplificată: *Regionalism românesc*, 2009), *B.P. Hasdeu istoric* (2004), *Sânge și trandafiri. Cultură ero(t)ică în epoca ștefaniană* (2005) și *Poarta leilor. Istoriografia tânără din Transilvania, 1990-2005* (I: 2005; II: 2006), *Între cruciați și tătari* (2006; ed. a 2-a: 2010), *Ce istorie scriem* (2007), *Dicționarul celor mai bune cărți de istorie românească* (2008), *Medievalități* (2009), *Letopisețul unguresc* (2010), *Istoria românilor* (I: 2010; II: 2011; trad. în sârbă: Belgrad, 2015), *Evul mediu fictiv* (2012), *Istoria de sub covor* (2013), *Hieroglifie cantemiriene* (2016, premiul filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor) și *Istoria ca lectură incomodă* (2017), *Pavel Chihaia. Aventura vocației* (2018), *Metafora trecutului și conștiința istorică. Reflecții istoriografice la Centenar* (2019), *Românii și Europa Mediană. Contribuții la tipologia culturală a Europei* (2021), *Românii, stigmat etnic, patrii imaginare. O căutare istorică* (2022).

Texte relevante pentru teoria și practica istoriografică în: *Istории intersectate* (2007), *Avalon* (2011), *Pâlnia și burduful* (2011) și *Istoria de sub covor* (2013).

A publicat mai multe lucrări de europenistică: *Europa, o idee în mers* (1997; 1999, 2002, 2004), *România și Uniunea Europeană* (2000; ediții revăzute și adăugite 2003, 2004), *Acasă înseamnă Europa* (2003). A alcătuit antologia *Europa în gândirea românească interbelică* (2008), *Europa, istorie și modernitate* (2015).

A îngrijit ediții din Yves Ternon, *Statul criminal* (2001), din B.P. Hasdeu, *Olteneștile* (2002), din Geoffroy de Villehardouin, *Cucerirea Constantinopolului* (2002), din Robert de Clari, *Cei care au cucerit Constantinopolul* (2005), din Simion Dascălul, *Letopisețul Țării Moldovei* (2007) și din George Coșbuc, *Comentarii la Divina comedie* (2008, în colaborare).

Cuprins

<i>Prefață</i>	xi
Dispariția de specii animale din spațiul românesc.....	1
Cucerirea Independenței de Stat a României	6
Epoca marilor clasici în cultura română.....	10
Elitele intelectuale românești din Imperiul Austro-Ungar (1867-1918)	17
Problema evreiască	20
Misiunea civilizatoare a României în „Orient”	24
O mică Românie bismarckiană visând la dominația balcanică.....	28
Meglenoromâni în prima parte a secolului XX	32
Migrația țăranilor ardeleni în Statele Unite ale Americii (sfârșitul secolului al XIX-lea-începutul secolului XX)	35
Problema rurală și ideologiile „țăraniste”	40
Răscoala de la 1907 din Regatul Român	44
Participarea României la Al Doilea Război Balcanic și Pacea de la București (1913).....	49
Aromânii în prima parte a secolului XX.....	55
Românii din Macedonia și Albania în prima parte a secolului XX.....	57
Regalitatea românească și politica sa	59
Neutralitatea (1914-1916): corupție și dezinteres pentru pregătirea de război	61
România în Primul Război Mondial (1916-1918).....	64
Partidul Social-Democrat Român și Cristian Racovski în timpul Primului Război Mondial.....	70
Cea mai precară Românie independentă: martie-decembrie 1918	74
Unirea Basarabiei cu România (martie 1918)	78
Banatul și Maramureșul la sfârșitul Primului Război Mondial (1918-1919).....	83

Unirea Bucovinei și a Transilvaniei cu România (1 Decembrie 1918).....	88
Intervenția armatei române în Ungaria.....	93
Situația evreilor din România Mare	97
Proiecte de unire româno-maghiare.....	100
Înnoirea sistemului politic românesc după Primul Război Mondial	104
Avangarda literară românească.....	108
Reconstrucția	113
Reforma agrară (1921)	120
Reacția de stânga.....	123
Democratism și dezbateri europenistă.....	127
Reacția de dreapta	132
Tendențele politice interbelice de suspendare a pluripartidismului concurențial și urmările lor istorice .	138
Economia românească în perioada interbelică.....	140
Despărțirea de natură.....	144
Revenirea pe tron a lui Carol al II-lea	147
Dictatura personală a regelui Carol al II-lea (1938-1940).....	151
Pierderile teritoriale ale României din vara anului 1940	160
Statul național-legionar (1940-1941).....	165
Dictatura militaristă personală a lui Antonescu și războiul antisovietic.....	171
Tradiția antirusă și antisovietică românească și legitimarea antonescianismului	175
Războiul de reîntregire a țării în Est (iunie 1941-23 august 1944).....	182
Semnificația campaniei românești din Răsărit.....	186
Cultură și propagandă naționalistă.....	191
România și Holocaustul	196

Romii din România interbelică și deportarea lor în Transnistria.....	204
Principatul lui Alchiviad Diamandi și aromânii din Balcani (1941-1944).....	211
Dizolvarea dictaturii și începutul războiului antihitlerist (23 august 1944).....	214
Cultura română în perioada interbelică.....	220
Sfârșitul războiului mondial pentru România și încheierea păcii.....	228
Revenirea Transilvaniei la România.....	231
Revenirea la democrație și sfârșitul monarhiei în România (23 august 1944-30 decembrie 1947).....	236
Reorganizarea politică și de stat a României.....	240
Exilul cultural.....	243
Biserică și represiune comunistă.....	246
(anii 1950).....	246
Gulagul anilor 1950-1960.....	250
Rezistența anticomunistă din Carpați.....	253
Noua uniformă a statului.....	256
Literatura și mutațiile de mentalitate în România industrializării socialiste (1950-1970).....	260
Arma subversiunii populare românești în socialism: bancul.....	266
Politica externă a României în perioada Ceaușescu (1965-1989).....	270
Deportarea și emigrarea etnicilor germani.....	273
Evreii și emigrarea lor (1961-1989).....	277
Dictatură și clan: sub zodia cuplului Ceaușescu.....	279
Figuri feminine în viața publică românească a secolului XX.....	282
Scurtul interludiu de relaxare ideologică (1964-1971).....	286
Neostalinism xenofob autarhist.....	290
Mișcări contestatare între 1980 și 1989.....	297

Mituri doctrinare și comunism naționalist.....	302
Anii dinaintea revoluției: dictatura	305
Disidența și opoziția anticomunistă în timpul lui Ceaușescu	311
Caracterul incomplet al revoluției anticomuniste.....	316
„Perestroika” fără „glasnost”: 1990-1996.....	321
Tensiuni și incertitudini postcomuniste	324
Biserică și stat în democrația postcomunistă	330
Locuirea rurală și cea citadină după revoluție	334
Situația romilor după 1989.....	337
Dobrogea, Marea Neagră și politica maritimă a României actuale	340
Guvernarea Convenției Democratice (1996-2000)	342
Tranziția postcomunistă și gestionarea trecutului dictatorial.....	344
Corupția și rădăcinile ei.....	347
Reforma justiției după 1989.....	350
Cultura în România posttotalitară.....	355
Emigrarea din România postcomunistă.....	360
Fiscalitatea, ieri și acum	365
Accederea României în Uniunea Europeană.....	371
Contractia demografică	376
<i>Însemnări bibliografice</i>	379
<i>Index</i>	381
<i>Note</i>	391

Lui Giovanni Rotiroti

Prefață

Prezentul volum a fost alcătuit pentru a oferi o interpretare sintetică a istoriei românești, de la apariția statului român până astăzi, cu o anumită insistență asupra curentelor de gândire și a celor artistice manifestate în acest interval de timp. El nu este un tratat, căci, așa cum bine observa folcloristul Ovidiu Bîrlea, „într-un tratat sunt dezbătute toate aspectele domeniului, proporțional cu importanța lor, în fapt cu suma cunoștințelor dobândite până la acea dată”¹. Un astfel de scop nu mi-a stat în intenție aici. Am fost interesat mai curând de dinamica de factură culturală din interiorul noului stat, inclusiv prin recursul abundent la opiniile unora dintre principalii săi protagoniști și observatori.

Am folosit ca temei al construcției un număr de capitole din sinteza proprie de *Istoria românilor* (2010- 2011), încercând să le adaptez conținutul la noul scop asumat, rescriindu-le parțial, completându-le apoi cu noi capitole inițial absente, necesare însă pentru a evidenția liniile evolutive ale culturii noastre în segmentul cronologic analizat.

Urmărind o serie de procese și de decantări – economice, sociale și culturale –, textul cărții de față nu avea cum să pornească abrupt. Schema de tratare hobsbawmiană, care acredita ideea unui „secol scurt”, nu servea la înțelegerea anumitor linii de forță ale istoriei noastre care, în secolul XX, nu făceau decât să continue premise și manifestări exprimate deja. De aceea, în loc să încep de la cucerirea independenței de stat a României (1877-1878), ori de la evenimentul esențial pentru istoria românească al desăvârșirii unirii statului național modern la 1 Decembrie 1918, am socotit că ar fi mai potrivită abordarea problemelor care au dobândit relevanță și care i-au frământat pe români în preambulul obținerii neatârării statale (9 mai 1877) și al transformării țării într-un regat (1881).

Cum istoria este un flux al cărui început îl dibuim și îl deducem și al cărui sfârșit nu ne este dat să îl cunoaștem, s-a pus problema, de asemenea, unde s-ar fi convenit să se oprească această carte. Deși în centrul ei se află destinul istoric românesc din secolul XX, am socotit că a pune punctul final acestei relatări în momentul căderii comunismului (21 decembrie 1989) ar fi fost nepotrivit. Întâi, pentru că secolul a mai continuat circa un deceniu după sfârșitul regimului roșu, aducând – și mai ales prefigurând – schimbări importante, iar apoi fiindcă a limita la primii ani de tatonări povestea reconstrucției democrației după un regim totalitar care durase jumătate de secol ar fi fost, iarăși, irelevant. De aceea, am decis ca, asumând toate riscurile unei lipse de perspectivă adecvată, să conduc narațiunea până la final de deceniu doi al secolului nostru.

Mircea Eliade spunea undeva că „e totdeauna penibil să vorbești despre lucruri prea triste și umilitoare pentru

neamul tău”². Și totuși, a le ține cu totul sub tăcere, tot timpul, nu putea decât să păgubească o bună cunoaștere a adevărului despre trecut și, până la urmă, și cunoașterea de sine. Am asumat riscul de a le aduce în discuție pe unele, acordându-le un spațiu anume, pentru a contribui la întregirea imaginii despre trecutul nostru, care nu a fost numai spini, dar nici doar flori.

Ar mai rămâne, poate, de spus că efortul meu constant a fost acela de a scăpa diferitelor ideologizări ale discursului, altele decât cea care reflectă poziționarea mea generică, cetățenească, în favoarea democrației și a liberalismului de principiu (nu și în sensul vreunui angajament partinic), cu atenție față de nevoile și aspirațiile, de elanurile și de creația întregului corp ale națiunii căreia îi aparțin. Totodată, mă situez printre cei care cred că România este o țară europeană și că opțiunea românilor secolului al XIX-lea pentru a dezvolta propria civilizație și cultură în parametri occidentali, fără a renunța la moșteniri și sugestii ținând de contextualizarea lor răsăriteană, rămâne pe mai departe reprezentativă. Suntem nu doar latinii Răsăritului Europei, ci și europenii lui. Cred că opțiunea democrată a României rămâne cea mai generoasă cu șansele culturii noastre de a ne exprima forțele creatoare, iar ultimele circa trei decenii de viață nu par să mă dezmință. Așa cum libertatea este mai bună decât opresiunea, la fel, democrația este preferabilă voluntarismelor politice și sociale.

Autorul

Disparația de specii animale din spațiul românesc

O întreagă ideologie romantică – alimentată de poezia populară și de lirica inspirată a lui Mihai Eminescu, poetul național – vorbește despre „codrul frate cu românul”, sugerând integrarea armonioasă în natură a românilor. Cu toate acestea, în decursul timpurilor, și mai ales în timpurile moderne, o serie de specii animale, odinioară bine reprezentate în munții, pădurile și pe câmpiile românești, astăzi nu mai există. În 1803 sau 1805, Ioan Budai-Deleanu nota că în Bucovina

vânatul, care mișuna la început pretutindeni, acum s-a rărit; el s-a împușinat mult prin vânatoarea liberă a țăranilor și militarilor, a fost distrus prin cuptoarele de potasă construite în toate pădurile și prin câteva ierni foarte aspre, ce au urmat una după alta; la târg, rar se găsește vânat de vânzare.³

Încă de pe atunci se putea, așadar, observa efectul diminuant pe seama naturii al acțiunii autocivilizatoare

a omului. Practic, cu fiecare specie animală dispărută din mediul natural românesc, pluralitatea posibilităților de relaționare a românilor cu ambianța de viață disponibilă în raport cu așezarea lor continentală, cu formele de relief de acasă și cu clima s-au „îngustat”, făcându-se treptat trecerea de la o anumită abundență către pericolul tot mai serios al unei precarități ecosistemice. Ea s-a accentuat și mai mult odată cu masiva industrializare socialistă, din a doua jumătate a secolului XX, și a continuat, din nefericire, galopant și după căderea comunismului, în 1989, prin politica de despăduriri și de exploatare a lemnului fără limite, ca și prin proiectele – cu finanțare europeană, dar inițiate de românii înșiși – de îndiguire și de canalizare a unor râuri și izvoare din România, ceea ce a dus la distrugerea reglajelor ecosistemice anterioare (dispariția peștilor, lipsirea animalelor sălbatice din zonă de posibilitățile de alimentare cu apă etc.). De intrarea definitivă în noaptea universală se pregătesc astăzi o serie de specii de la noi, precum cocoșul de mesteacăn, șoimul dunărean, răpitoarele de noapte și chiar pelicanii. Deștelenirile, despăduririle iresponsabile, hăituirile și lichidările aprobate oficial sau prin braconaj continuă încă nestingherite.

Bourii (*Bos primigenius*), conservați doar pe stema Moldovei medievale, au dispărut devreme, cu secole în urmă, de pe teritoriul românesc, în modernitatea timpurie. Ultimul exemplar vânat în Europa Centrală și Răsăriteană, a cărui memorie au păstrat-o documentele scrise, datează din 1627, dar evenimentul s-a petrecut în Polonia. Ultimul lor moment de glorie în spațiul românesc – simbolică, și aceea – este ipostaza timbrului cu cap de bour (1858).

Zimbrii (*Bison bonasus hungarorum*) au fost vânați intens. În Moldova, ultimul exemplar a cărui amintire se păstrează este din 1762, în timp ce în Transilvania dispariția lui s-a produs pe la 1790. Importarea recentă (1958) a unor exemplare pentru repopularea parcului Hațeg nu a fost, până la urmă, o reușită.

Dintre speciile dispărute de timpuriu este de amintit colunul sau măgarul sălbatic mongol (*Equus hemionus hemionus*). El a dispărut în timpul modernității timpurii, poate în directă legătură cu dezvoltarea și răspândirea tehnologiei armelor de foc. Deja la începutul secolului al XVIII-lea, când Dimitrie Cantemir înregistra speciile animale existente în Moldova, lista cărturarului nu includea colunul, deși numele lui survine în discuție în alte contexte.

Tarpanul sau calul sălbatic european (*Equus ferus ferus*), domesticit deja în neolitic pe aceste meleaguri, este menționat în libertate prin pădurile Transilvaniei în a doua parte a secolului al XV-lea, de Antonio Bonfini, istoricul oficial al lui Matia Corvin. În secolul al XVII-lea, tarpanul mai exista, deocamdată, în Câmpia Română. După 1700 însă, el a dispărut din această provincie. Nu și de pe malurile Prutului și ale Nistrului, după cum atrăgea atenția Cantemir în *Descrierea Moldovei*. Aici el a mai supraviețuit un secol. Ultimul tarpan din aceste părți a dispărut în secolul al XVIII-lea.

Antilopa saiga (*Saiga tatarica tatarica*), ciudată prin nasul ei lung, coroiat, în formă de trompă, era familiară mai ales în Moldova, unde vânătorii răzeși o denumeau – poate datorită atașamentului tradițional românesc de păstoritul ovinelor – „oaie sălbatică”. Ea trăia din abundență în câmpiile Moldovei și în Bărăgan, dar și în stepele

dobrogene. Mai multe documente din secolul al XVI-lea menționează că era vânată și în zona Bucureștiului. Și ea a dispărut în secolul al XVIII-lea, fiind vânată intens.

Brebul sau castorul european (*Castor fiber*) a fost un rozător de talie mare care trăia odinioară de-a lungul tuturor râurilor. Motivul dispariției brebilor – cam pe la 1800 – a fost vânarea lor pentru carne, foarte apreciată la prepararea unor cârnați speciali, a căror rețetă s-a pierdut. Din dinții de breb țărani făceau, de asemenea, talismane, atârnându-le la gâtul copiilor, brebul având astfel un rol și în credințele și practicile religioase tradiționale din societatea românească.

Bobacul sau marmota de stepă (*Marmota bobak*), ruda apropiată a marmotei alpine, a furnizat în trecut blănuri din care se croiau baibarace – în Țara Românească se numeau baibafire –, haine pentru femei și copii. Asemenea veșmânt era parte din zestrea mireselor aristocrate, fiind socotit prețios. Bobacul a dispărut din Moldova în preajma anului 1761, dar în Bărăgan și în Dobrogea a mai supraviețuit până pe la 1800.

Elanul (*Alces alces alces*), cel mai mare reprezentant al cerbilor, se numea la români plotun. Menționat în pădurile de la Dunăre și din Carpați prin anii 1593-1594 de Giovanni Antonio Magini, atestat și după 1711 de Dimitrie Cantemir, plotunul dispăruse deja pe la 1800.

Foca de Marea Neagră sau foca-monah (*Monachus monachus albiventer*) a dispărut prin 1983 de pe teritoriul locuit de români. Ultimele exemplare din răsăritul și sud-estul Europei abia dacă mai pot fi întâlnite în Grecia și în Turcia.

Ultimul exemplar de zăgan, pasăre de pradă numită și vulturul bărbos (*Gypaetus barbatus*), a fost împușcat în

România în 1938. Zăganul era, probabil, cea mai maiestuoasă specie de vultur din Carpații românești.

La fel s-a întâmplat și cu dropia (*Otis tarda*), cea mai mare pasăre zburătoare de la noi. Această găină uriașă care popula Câmpia Română a dispărut spre sfârșitul secolului XX, după 1981, când încă exista un nucleu de peste o sută de exemplare în câmpia sudică a țării.

Dispariția diverselor specii animale nu a fost întotdeauna rezultatul modernizării tehnologice. În secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, Țările Române încă nu părăsiseră o anumită etapă de dezvoltare tradițională a meșteșugurilor, iar industria își făcea loc cu greu pe aceste meleaguri. Cu toate acestea, dispariția speciilor animale menționate indică o mutație dramatică în mediul natural românesc, cu consecințe nu doar în unele dezechilibre ecologice, ci și în posibilitățile de hrănire și de aprovizionare a populației prin vânătoare. Epoca respectivă corespunde, în linii mari, transformării Moldovei și a Țării Românești în teatru de război pentru marile puteri regionale: Imperiul Otoman, Imperiul Rus și Imperiul Habsburgic, ceea ce ridică întrebarea dacă nu este vorba despre o consecință a deselor campanii militare străine și a spolierii de resurse a teritoriului românesc.

Transformările dramatice ale naturii românești nu au rămas neobservate. Ele au făcut obiectul unor opere literare scrise de autori prestigioși, precum Mihail Sadoveanu, care deploră în *Noaptea de Sânziene* exploatarea în stil capitalist a pădurilor Moldovei, iar în trilogia istorică *Frații Jderi* mitizează silueta socotită sacră a bou-rului, animalul-simbol astăzi dispărut.

Din păcate, acest proces de împuținare a florei și a faunei de pe meleagurile românești continuă și astăzi.